

PEDAGOGIK OLIY TA'LIM MUASSASALARINING TAHLILIIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK ZARURATI

Sulaymonova Nilufar O'tkir qizi
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Pedagogika nazariyasi va tarixiyo 'nalishi 2-kurs magistranti
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.04.1.053>

Annotatsiya: Oliy ta'lim muassasasida bo'lajak pedagoglarga kasbiy pedagogik tayyorgarlik tizimining formal tuzilmasi o'qituvchilar kasbiy kompetentligi, ta'lim vositalari, talabalar hamda o'qitish texnologiyalari majmuasidan iborat bo'ladi. Ta'lim jarayonini tashkil etishda yosh kadrlarni pedagogik kompetentligini rivojlantirishda ilmiy nazariy bilimlar asosida tashkil etish. Ma'lumki, jahon talablariga mos keluvchi raqobatbardosh, malakali kadrlar tayyorlashga, kelajak avlodni yuksak ma'naviyatga, ijtimoiy hayotda ro'y berayotgan o'zgarishlarga to'g'ri munosabatda bo'lishga, milliy qadriyatlarimizning mohiyatini chuqur anglagan holatda barkamol shaxslarni tarbiyalash yo'lida faoliyat olib boruvchi o'qituvchi pedagogik mahoratini qo'llagan holda ijodkorlik, izlanuvchanlik, fidoiylik namunalari ko'rsatishi lozim. Shuningdek, o'qituvchida pedagogik kompetentlik va san'at bo'lishi kerakki, u o'qituvchilarni o'ziga jalb eta olishi, darsini qiziqarli qili o'tishi va o'qituvchiga bilim va tarbiya bera olishi kerak.

Tayanch so'z va iboralar: tahliliy fikrlash, kreativ fikrlash, kasbiy kompetentlik, tafakkurni shakllantira olish, ijodkor bo'lish, darslarni kreativlik ruhida tashkil etishi, kreativlik yo'l xaritasiga ko'ra ish yuritishi, tafakkurining tezkorligi va egiluvchanligi, o'ziga xoslik, tashabbuskorlik,

THE SOCIO-PEDAGOGICAL NECESSITY OF DEVELOPING THE ANALYTICAL THINKING OF PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Sulaymonova Nilufar
Shahrisabz State Pedagogical Institut 2nd year master in the field of theory and history of pedagogy

Abstract: The formal structure of the professional pedagogical training system for future pedagogues in a higher educational institution consists of a complex of teachers' professional competence, educational tools, students, and teaching technologies. Organization of the educational process on the basis of scientific theoretical knowledge in the development of pedagogical competence of young personnel. It is known that it is important to prepare competitive, qualified personnel that meets the world's requirements, to train the future generation with high spirituality, to respond correctly to the changes taking place in social life, to educate well-rounded individuals with a deep understanding of the essence of our national values. The teacher working in the school should show examples of creativity, inquisitiveness, and self-sacrifice using his pedagogical skills. Also, the teacher should have pedagogical competence and art, he should be able to attract students, make the lesson interesting and give knowledge and education to the student.

Basic words and phrases: analytical thinking, creative thinking, professional competence, being able to form thinking, being creative, organizing lessons in the spirit of creativity, working according to the road map of creativity, quickness and flexibility of thinking, self originality, initiative.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ РАЗВИТИЯ АНАЛИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ

Сулайманова Нилуфар Уткировна
Магистрант 2 курса по специальности «Теория и история педагогики»
Шахрисабзского государственного педагогического института

Аннотация: Формальная структура системы профессиональной педагогической подготовки будущих педагогов вуза состоит из комплекса профессиональных компетенций педагогов, образовательных инструментов, студентов и технологий обучения.

Организация образовательного процесса на основе научно-теоретических знаний в развитии педагогической компетентности молодых кадров. Известно, что важно подготовить конкурентоспособные, квалифицированные кадры, соответствующие мировым требованиям, воспитать будущее поколение с высокой духовностью, правильно реагировать на изменения, происходящие в общественной жизни, воспитать всесторонне развитую личность с глубоким пониманием сущности наших национальных ценностей. Учитель, работающий в школе, должен, используя свое педагогическое мастерство, показывать примеры творчества, любознательности и самопожертвования. Также учитель должен обладать педагогической компетентностью и искусством, он должен уметь увлечь учащихся, сделать урок интересным и дать ученику знания и образование.

Ключевые слова: Аналитическое мышление, творческое мышление, профессиональная компетентность, способность формировать мышление, творческий подход, организация уроков в духе творчества, работа по дорожной карте творчества, быстрота и гибкость мышления, самооригинальность, инициативность.

Talabalarning falsafiy tahliliy erkin fikrlashi birinchi navbatda ularning intellektual tafakkurning tashabbuskorligida aks etadi. Tafakkurning va aql sertashabbusligi deganda biz, talaba yoshlarda o'z maqsadi qilib oldiga yangi muammoni yaqqol madsad va vazifa qilib qo'yishini va bularning barchasini amalga oshirishda xulosalarni qilishga, yechimlarni izlashda vosita va usullarni talabaning shaxsan o'zi tadqiq qilishi, ularning bu bo'yicha shijoat bilan intilishi, bu muammoga talabalar o'zlari tomonidan talluqli qo'shimcha alomatlar va belgilarni kiritishdan iborat bir qancha bosqich va yo'nalishlarning namoyon bo'lishi nazarda tutiladi. Ta'lim oluvchilarning ta'lim jarayonidagi tahliliy tafakkur qilish erkinligi, ijodkorligi o'zining real holatlarda samaradorlik bilan belgilanadi. Talabalar o'zlari tomonidan ma'lum bir g'oyalarni, fikrlarni, tavsiyalarni ilgari surilayotgan jarayon hamda uning nazariy, amaliy jihatlari chuqur tahlil etilayotgan bo'lsa bunda talabalarning fikrlash jarayonini sermahsul deya takidlay bilish lozim. Ayrim insonlar tomonidan dunyodagi oddiy deya ta'kidlagan voqea, hodisalarimiz talabalar tomonidan tahliliy ob'ektiga aylanib, ularni tushuntirishda falsafiy qonuniyatlarni ko'rsatish tahliliy fikrlash jarayonlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu albatta hesh shubha qoldirmaydiki, bugungi kundagi talaba yoshlarning erkin fikrlay olishlari hali tadqiq etilmagan yoki to'laqonli foydalanila olinmagan imkoniyatlarga egadir, talaba yoshlarni to'laqonli takomillashtirishga va fikrlashga, falsafiy tahliliy jihatdan fikrlash bilan bevosita dialektik bog'liq bo'lgan jarayon sanaladi. Yangilik yaratish va taraqqiy etish tushunchalari inson tafakkurning o'ziga xos mahsuli hisoblanadi. Talaba yoshlarning tahliliy fikrlashi bilan ko'plab hodisalar bog'liq bo'lib, xususan ijtimoiy gumanitar ilmlari bundan mustasno emas. Talaba yoshlarning tahliliy fikrlashining rivojlanishi ularning ham ma'nau, ham jismonan rivojlanishi bilan bog'liqdir. Bu borada talaba yoshlarda erkin fikrlash jarayonlari yetakchi hisoblanib ustuvor o'rinni egallaydi. Hozirgi zamonning talabalari aqliy, axloqiy va jismoniy jihatdan komillik darajasiga o'ziga xos rivojlanish bilan bog'liq holda qaralsa, lekin aqliy kamolotga etishishga esa psixologik tizimlarning kengayishi, uzluksiz faollik, aqliy zo'riqish, fidoiylik namunalari evaziga asta-sekinlik bilan bosqichma-bosqich amalga oshishi mumkin.

Insonning tahliliy fikrlash asosida egallanadigan bilimni ta'limning asosiy maqsadi sifatida pedagogika belgilaydi. Bu esa talaba yoshlarning bilimlarni o'zlashtirish faoliyatida shakllanadi. O'zlashtirilgan bilimlar talabalarning yangi niyat va maqsadlarini belgilashga yordam beradi va keyingi rivojlanishini belgilab beradi. Bundan tashqari, ishonchligi, umumlashtirilishi, sub'ektivligi, maqsadga muvofiqligi, to'liqligi, tizimlanishi va boshqa ba'zi parametrlar bo'yicha bilimning o'zi ham bir necha turga bo'linadi. Bulardan ilmiy, badiiy, diniy va boshqalarni takidlab o'tishga bo'ladi. Bunda barcha bilimlar insonlarda katta qiziqishlarni uyg'otadi desak ham bo'ladi. Kundalik bilim sub'ektivizm, tasodifan paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi, ko'pincha yuzaki va ishonchsiz bo'ladi. Ilmiy bilimlar, aksincha, maxsus tashkil etilgan bo'lib, turli usullarni qo'llash va vositalar yordamida olingan bo'lib, u atrofdagi dunyo haqida tizimli ob'ektiv ma'lumot beradi Dj. Bruner, B.F. Lomov va boshqalar. Ta'lim tizimi ilmiy bilimlar o'zlashtirish predmetiga aylanishiga qaratilgan. O'quvchilarga ochiq, tushunarli bo'lishi uchun ilmiy bilimlarning shakli, mazmunini yaxshiroq ang'lay olish hamda uni to'g'ri tushunish uchun maxsus moslangan. Bu ko'rsatib o'tilgan ma'lumotlar hammaga birdek tushunarli bo'ladi desak xato qilgan bo'lamiz albatta. Sababi pedagoglar talabalar uchun muammoli masalalarning tushunilishi har xil bo'lib ko'rinishi mumkin. Bu borada muammo

ustuda turli tuman diskussiyalarni keltirib chiqarishimiz mumkin. Mohiyatan bu allaqachon ma'lum bo'lgan narsaning o'zi uchun kashf qilishdir O.S.Anisimov , N.V.Bordovskaya, va boshqalar.

Tahliliy fikrlash va tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan faoliyatni biz o'z dissertatsiya ishimizda chuqur tahlil qilishga harakat qilganmiz. Bunda muammoli ta'limni tadqiq qilish va uning mazmunini oshib berish, tahliliy fikrlashni rivojlantirishda zaruriy choralarning mazmun mohiyatiga ham toxtalganmiz. Muammoli ta'lim usullari va uslublarni faol shaklda qo'llanish va ulardan foydalanishni tobora murakkab va bosqichma-bosqich kengaytirish orqali muammoni qamrab olish zarur. Shu sababli, pedagog talaba yoshlarning muammolarni bilish, tushunish va ularni eshishda erkin munosabat qilishni o'rgatishi zarur. Bunda talaba yoshlarning erkin fikrlashlari uchun uning bevosita yo'naltiruvchi faoliyati orqali shakllantirilishi zarur. Shunday qilib, o'rganish tasodifiy natija, «sinov va xato usuli» yoki takomillashgan taqlid versiyasi bo'lgan faoliyatdir, unda talaba harakat namunalaridan ko'r-ko'rona nusxa ko'chiradi. Albatta, bunday tamoyillarga asoslangan ta'lim faqat reproduktiv fikrlash tarzini shakllantirishga qodir.

Tahliliy fikrlashni mahsuldorlik-reproduktivlik bilan bog'liqligini bir tomonlama tushunish, bilim jarayonlarini o'rgangan boshqa xorijiy olimlarda ham D.Dyui , N.A.Menchinskaya , O.K.Tixomirov va boshqalar seziladi.

Ko'plab olimlar tomonidan tahliliy fikrlash bu insonning tafakkurining o'ziga xos faoliyat jarayonini tasvirlovchi eng muhim jihatlardir. A.Brushlinskiy samarali va reproduktiv fikrlashni taqqoslab, fikrlash o'z-o'zidan samarali bo'lgani uchun, bunday bo'linishni noo'rin deb hisobladi. Biroq, tahliliy fikrlashni o'rgangan olimlarning aksariyati Granovskaya.R.M, Drujinin.V, N.A.Menchinskaya, Sidorenko.E, O.K.Tixomirov hali ham uning bo'linishini qo'llab-quvvatladilar.

Z.I.Kalmikova tahliliy fikrlashni alohida tur sifatida ajratib, uning asosiy xususiyatlari va ko'rsatkichlarini quyidagicha ta'riflagan:

muammoli vaziyatlarda yechimlarni olish, nostandart fikrlash;

muammoni hal qilishning har xil variantlari o'rtasida o'tish tezligi bilan gavdalantirilgan fikrlashning moslashuvchanligi;

fikrning aniqligi ya'ni muayyan talablarni qondiradigan vaziyatga ko'p sonli yechimlarni yaratish qobiliyati;

ob'ektning tarkibiy qismlari o'rtasida kutilmagan aloqalarni o'rnatish qobiliyati yoki uning boshqa ob'ektlar bilan g'ayrioddiy o'zaro ta'siri.

Talabalarning tahliliy fikrlashini rivojlantirishning yana bir muhim jihati shundaki, unda ongsiz yoki yaxshi tushunilmagan tarkibiy qismlar mavjud bo'lib, ular fikrlashga tabiatan moyildirlar. Bu sezgi namoyon bo'lishida, psixologiyada insayt deb ataladigan, muammoni echmasdan to'g'ri yechimni darhol qo'lga kiritishda ifodalanadi. Aslida, sezgi asosan oldingi tajribaga bog'liq bo'lib, fikrlash faoliyatida tahlil qilish va sintezning maxsus usullari shaklida kechadi, bunda mavjud bo'lgan bilimlarning ayrim zarralari yangi birikmalarda boshqalar bilan bog'lanadi va ularni ilgari mavjud bo'lmagan asl nusxalar bilan to'ldirishi mumkin. Eski tajribaning umumlashtirilishi va uning asosida yangi mahsulot sub'ekt uchun noma'lum muammoni yoki muammoli vaziyatni hal qilish shaklida ishlab chiqariladi O.K.Tixomiro.

Talabalarning tahliliy fikrlashini takomillashtirishga katta hissa qo'shadigan o'qitishning asosiy o'ziga xos xususiyatini talabaning yangi bilimlarni individual shakllantirish qobiliyati deb atash mumkin, chunki fikr aniq dalillardan farqli o'laroq, imon asosida dogmatik tarzda qabul qilinmaydi. Umuman olganda tahliliy fikrlarni rivojlantirishda evristik uslublarning o'rni juda katta. Chunki bu uslublarni orqali talabalarning faoliyati juda ham yuqori sifatlarga ega bo'ladi.

Birinchi bosqich: berilgan ma'lumotdagi mazmunga tayangan holda keng hajimli tahlillarni yuritish bosqichiga olib chiqish. Bu bosqichda asosiy maqsad – ilgari o'rganilgan ma'lumotlarni va dars mashg'ulotlarining keyingi dars jarayonlarida foydali bo'lishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni esga olish.

Ma'lum bo'lgan materialni dolzarblashtirish talabalarning so'rovnomasi, yakka tartibdagi yozma topshiriqlarni bajarish shaklida o'tkazilishi mumkin. Bilimlarni tekshirishning interfaol shakli – zarur tushuntirishlar va qo'shimchalar bilan kichik bir hikoya-taqdimoti bo'lishi mumkin.

Talabalarning tahliliy fikrlashi va tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan faoliyatlarning mazmunini yoritib berishda falasafa va pedagogika fanlaridagi ilmiy manbalarni chuqur tahlil qildik. Bunda muammoli ta'lim texnologiyalarining mazmuni keng yoritib berilishiga e'tibor qaratdik. Talabalarning uslubiy-ilmiy faoliyati ham bundan chet da qolishiga yo'l qoymaslik maqsadida bu muammoli ta'lim texnologiyalarini shu ko'rsatilgan jihatlar bilan ham bog'lashga harakat qildik.

Umuman olganda tahliliy fikrlash va tafakkur muammolari ta'lim berishning o'ziga xosliklari bilan chambarchas bog'liq rivojlanadi. Bunda tahliliy fikrlash tabaqalashtirilgan ta'lim jarayonlariga ham uzviy aloqador hisoblanadi. Tabaqalashtirilgan ta'lim tizimi o'ziga xos muhim jihatlarga egadir. Ular ikkita muhim shartni o'z ichiga oladi: tayyorlov profiliga nisbatan universal (invariant) ta'lim; har bir profil uchun maxsus ta'lim.

Talabalarga ta'lim berish jarayonlarida invariant ta'limning o'rni katta hisoblanadi. Ushbu jarayon quydagilarni qamrab oladi: muammolarning kengligi, chuqur uslubiy asoslarga egaligi; mantiqiyliigi; muammolarining yechim yo'llari; muammolarga tahliliy, chuqur tanqidiy yo'ndashish; mavzuga doir bo'lgan ma'lumotlarning klassik, dolzarb, istiqbolli, eskirgan bloklarini tanlay olish; kontentning muammoli nuqtalarini, mantiqiy nomuvofiqliklarni, terminologik noaniqlikni aniqlash.

Tahliliy fikrlashni shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadigan ta'limning yuqorida keltirilgan invariantli tarkibiy qismlari har bir mutaxassislik uchun o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, tabaqalashtirilgan ta'limning o'ziga xos xususiyatlarini takrorlaydi.

Tahliliy fikrlash muammoli ta'lim jarayonlari bilan birga interfaol pedagogik faoliyatlar bilan uzviy aloqador hisoblanadi. Interfaol pedagogik faoliyat o'z tarkibiga sifatli ta'lim belgilarini mujassam qiladi va bu o'ziga xos jihatlari har xil manbalar bilan bo'g'liq bo'ladi.

Ta'lim muassasalarida ta'lim jarayoni yuzasida o'zaro hamkorlik nafaqat axborot almashish yoki faoliyat yuritish, balki qadriyatlar almashinuvini amalga oshirishdir. Bu albatta talabalarning falsafiy, tahliliy qarashlarini rivojlantirishga katta hissa qo'shadi.

Adabiyotlar ro'yxati

- 1.SH.M.Mirziyoyev "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsesiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli farmoni.
- 2.SH.M.Mirziyoyev «Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-4391-sonli qarori 2019 yil 11 iyul.
- 3.Achilov Nurbek Norboy o'g'li (2020). Pedagogical and psychological fundamentals of formation of space imagination and creative ability in students. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (4), Part II, 38-40.
- 4.Mavlonov A. Barkamol inson tarbiyasi. – T.: O'qituvchi, 1995. – 150 b.
- 5.Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi. Nasaf, 2000. – 46 b.